

Parnassius mnemosyne L. z pod Stołpców

Parnassius mnemosyne L. from the Stołpce district

opisał

JAN PRÜFFER

Wiadomość o występowaniu *P. mnemosyne* L. nad Niemem na przestrzeni od miejscowości Kruglica (8 km na zachód od Stołpców) do Sieniawskiej Słobody ($\pm$ 50 km.) podał Władysław Chałupnik w r. 1937 (Prace Tow. Przyj. Nauk w Wilnie T. XII).

Dane W. Chałupnika odnosiły się do r. 1936 i 1937. Pragnąc bliżej zapoznać się z występowaniem tego ciekawego motyla, dwa razy wyjeżdżałem na tereny około Kruglicy. Pierwszy raz na początku czerwca 1937 r., drugi od 27. V. — 29. V. 1938 r.

Eksploracje w r. 1937 nie były pomysłne. W tym czasie lot *P. mnemosyne* już się skończył, a zresztą i pogoda nie była odpowiednia do poszukiwań. Z tego wyjazdu przywoziłem tylko 2 ♀♀ i to silnie zlatane.

W 1938 roku przybyłem na obszar Kruglicy w czasie pełnego nasilenia lotu motyli, to też z łatwością zebrałem 26 ♂♂ i 8 ♀♀.

Do opracowania charakteru systematycznego ponadto służyły mi materiały ofiarowane przez p. W. Chałupnika, a pochodzące z r. 1937, tak, że razem rozporządzałem 43 ♂♂ i 14 ♀♀.

Charakter motyli.

♂♂

Przednie skrzydła. Szeroka przeźroczysta obwódka zewnętrzna, rozpoczyna się na przednim brzegu mniej więcej na wysokości rozgałęzienia R_4 i R_5 , stopniowo zwężając się w kierunku *ternus*, zawsze osiąga ona do Cu_1 , a często wąskim paskiem dochodzi do Cu_2 . Na przeźroczystej obwódce najczęściej występują białe, półksiężycowate plamy. Kształt ich nie jest jednak typowo półksiężycowaty, ale raczej prostokątny z mniej lub więcej zaznaczonym wycięciem od strony

brzegu zewnętrznego. Plama subkostalna słabo zaznaczona, rzadziej jej brak. Na 43 badanych samców 25 posiadało te plamy, a 18 było ich pozbawione. Wyraźne jednak wykształcenie tej plamy obserwowałem tylko u 3 samców.

Czarne plamy w *cellula centralis* naogół dobrze zaznaczone są czysto czarne. Plamka zewnętrzna zawsze przekracza *discus* w postaci jednolitej plamy, barwą całkowicie pokrywając *vena discalis*, od rozwidlenia R_5 i M_1 do M_3 , a więc obejmuje nasadę obu komór. Plamka środkowa, zawsze wyraźna, wykazuje dość dużą zmienność wielkości i kształtu. Może być ona zupełnie okrągła (3 ♂♂), ale najczęściej ma kształt prostokątu. Obydwie czarne plamy, jak również białe znajdujące się na przeźroczystej obwódce, nigdy nie są wyciągnięte na długość, przez co formy stołpeckie wyraźnie różnią się od subsp. *karjola* B r y k, a zbliżają się do subsp. *estonicus* B r y k.

Tyłne skrzydła. Czarna plamka medialna, leżąca na zewnątrz od *v. discalis* między M_1 i M_5 słabo zaznaczona, choć zasięg jej często przekracza M_2 lub dochodzi nawet do M_3 . Plamki subkostalnej brak. Plamy analne ledwie widoczne lub ich brak. Czerń na tylnym brzegu wyraźna i zawsze zaczernia nasady komory centralnej.

♀♀

Przednie skrzydła, Przeźroczysta obwódka zewnętrzna szersza niż u ♂♂, najczęściej pokryta rzędem białych plamek, wyjątkowo tylko jedna ♀ ich nie posiada. Plamy subkostalne zawsze są zaznaczone i sięgają czasem nawet aż do M_2 . Czarne plamy w *cellula centralis* naogół silniej zaznaczone niż u ♂♂. Plamy analne między Cu_2 i An naogół słabo zaznaczone lub może ich brakować. Wyjątkowo jedna samica posiadała plamę analną tak dużą, że zajmowała ona całą prawie szerokość komory między Cu_2 i An .

Tyłne skrzydła. Rysunek dobrze rozwinięty, prawie zupełnie zgodny z fotografią subsp. *karjola*, pomieszczoną przez B r y k a w Tierreich (str. 42, fig. 35). Plamka subkostalna jest lub jej brak. Pole analne (tylny brzeg) podobnie silnie szernione; jak u ♂♂. Czarne plamy, leżące na zewnątrz od niego często łączą się w przerywaną wstę-

gę, jak u subsp. *karjola* (fig. 35), a są okazy i jej pozbawione, a wówczas pozostaje tylko czarna plamka między M_1 i M_2 , a czasem może ona przekraczać M_2 , podobnie, jak to ma miejsce u $\sigma\sigma$.

Długość przedniego skrzydła $\sigma\sigma$ waha się od 31,5 — 36 mm, a najczęściej wynosi 34 mm (średnia z 43 okazów = 34 mm), jak to ilustruje poniżej zestawiona tabelka.

Długość przedniego skrzydła $\sigma\sigma$.

Dł. p. skrzyd. w mm	31,5	32	33	34	35	36
L. osobn.	2	4	9	17	9	2

Długość przedniego skrzydła $\text{♀}\text{♀}$ waha się od 30,5 — 35,5 mm (średnia z 14 okazów = 33 mm). Nie podaję rozkładu liczb długości skrzydeł poszczególnych samic, gdyż rozporządzałem zbyt szczupłym materiałem. Mogę tylko zaznaczyć, iż najczęściej spotykałem okazy o długości 34 mm (5 $\text{♀}\text{♀}$).

Opierając się na średnich wielkościach można mówić o nieco mniejszych wymiarach samic.

Określenie charakteru systematycznego stołpeckich form *P. mnemosyne* L. jest trudne bez porównania z okazami muzealnymi innych podgatunków, a przynajmniej z tymi, które występują w stosunkowo niedalekim sąsiedztwie. Na podstawie literatury wydaje mi się, że najbardziej zbliżają się one do subsp. *karjola* Bryk i subsp. *estonicus* Bryk. Od subsp. *karjola* różnią się jednak tak wyraźnymi cechami, jak np. obecnością białych plam na przeźroczystej obwódce przednich skrzydeł, nigdy nie wyciągniętymi, a zawsze zaokrąglonymi lub kanciastymi plamami w *cellula centralis* itd. Większe podobieństwo okazują $\text{♀}\text{♀}$, zwłaszcza tylne ich skrzydła, jak również i to, że większość posiada żółtawy kołnierz, takiż odwrót brzegu wewnętrznego i nasadę nóg. Cechy te według Bolla (Seitz-Suplem. T. I. str. 30) są charakterystyczne dla $\text{♀}\text{♀}$ *karjola*. Najwięcej jednak cech wspólnych, które bardzo prawdopodobnie wskazują na tę samą przynależność systematyczną, okazują stołpeckie formy z subsp. *estonicus* Bryk.

O całkowitej jednak identyczności można by było mówić po porównaniu okazów obu form ze sobą.

Ostatnio L. S i t o w s k i (Ochrona Przyrody, Rocznik 18, Kraków 1948) podał opis pienińskich form *P. mnemosyne*. Dane tam podane wskazują, iż różnią się one dość znacznie od stołpeckich, to też nie można doszukiwać się związku tych ostatnich z formami panońskimi.

Na terenie Polski *P. mnemosyne* dotąd jest znany tylko w południowej części (Małopolska) i to w niektórych miejscach dawnego swego występowania zupełnie wyginał (Kraków). Wszędzie występuje dość lokalnie. Taki niewątpliwie charakter posiada występowanie i pod Stołpcami. Znaczna przestrzeń dzieląca południowe miejsca pojawu od Stołpców wykazuje, iż tutejsze „gniazdo” prawdopodobnie należy zaliczyć do odgałęzienia zdążającego od północy (subsp. *estonicus*, *karjola* i inne) lub od zachodu (subsp. *borussianus*).

Z Zakładu Zoologii Uniwersytetu Mikołaja
Kopernika w Toruniu.

Summary

The information concerning the appearance of *Parnassius mnemosyne* gave W. Ch a ł u p n i k in 1937. As a consequence of my investigation in 1938 year 43 ♂♂ and 14 ♀♀ were collected. The definition of the race of the Stołpce forms is very difficult without the comparative museum material.

Upon the account of literature it might be supposed that they are the nearest to the subsp. *estonicus* B r y k., although they show some mutual signs with the subsp. *karjola* B r y k. (esp. the ♀♀).